

חיים נחמן ביאליק

לקראת יום הולדתו של חיים נחמן ביאליק החל ב'י בטבת, מוגשים בפניכם שירים מלוויים בהצעות לפעילויות. מומלץ לעסוק בתולדות חייו של ביאליק בד בבד עם הוראת שיריו. רצוי להדגיש שביאליק שלט היטב בשפה העברית והשתמש בשיריו באוצר המילים שהיה שגור בתקופתו. זו הזדמנות להסב את תשומת לב התלמידים למילים שאינן שגורות עוד בימינו ולפרש אותן. בנוסף, כדאי להאיר את העובדה ששירי ביאליק נכתבו בהברה אשכנזית (במלעיל). ניתן להדגים את ההברה האשכנזית באמצעות קריאה בקול של השיר "אל הציפור". העיון והפעילויות בנויות סביב הנושאים: צפרים, פרח ופרפר וצעצועים. במאגר שפר תמצאו קטלוג של השירים ומיקומם המדויק (מקראה, קלטת, תקליטור שמע).

א. צפרים

קן-צפור

לאחר קריאת השיר או שירת השיר, ניתן לבקש מהתלמידים לעצום את עיניהם ולשחזר את התמונות בשיר.

- מהו תפקיד הציפור בשיר?
- העתק או זהה משפט המבטא דאגה ואחריות מצד האם לגוזליה.
- ניתן להמחזי את תמונת השיר.
- לימוד השיר מזמן שיחה על קן הציפור כבית. ממה הוא בנוי? למה הוא משמש?
- ניתן להציע יצירת קן וביצים בציור, בהדבקה, ביצירה תלת ממדית מחמרים מן הטבע.

לשיר יש מנגינה.

צפרים וזובדן

- מיהו הדובר בשיר?
- בשיר מופנית הזמנה ל"אחות". מיהו האחות? ומהי ההזמנה?
- סמנו את הביטויים המביעים לשון הזמנה והפצרה (כגון: חושי, בואי, קומי, ראי...).
- סמנו את הפעלים המנסים להמריץ את הצפור לראות ולקבל את הפרי.
- מה משתמע מריבוי הפעלים?
- ניתן לסמן בצבעים שונים את קבוצות הפעלים החוזרים.
- ניתן לצייר את הצפרים.

❖ הערה : בשיר יש רשימה ארוכה של מילים המביעות הזמנה והפצרה בלשון מתלהבת המאיצה בשותפה לקבל את ההזמנה. מבנה השיר הוא בהלימה למסר זה ובא לידי ביטוי בשורות קצרות ושימוש רב בפעלים חוזרים שיוצרים קצב מהיר ומדגישים את ההפצרה. בנוסף מורגשת בשיר שמחה והתלהבות במציאת הפרי המקבלת בשיר לשון זכייה. רצוי להפנות את תשומת לב הלומדים לחריזה שצלילה מזכיר ציוץ צפרים וכן לשתי השורות הפותחות שיוצרות חיקוי לציוץ הצפרים.

לשיר יש מנגינה

צפור בגן

פתיחת השיר יוצרת חיקוי לציוץ הצפרים (ניתן להשוותה לפתיחת השיר צפרים ודובדבן). בשיר דיאלוג בין דובר לצפור. ניתן לקרוא את השיר בתפקידים, להמחזי אותו, להשתמש בשורות מתוכו ברגעי מעבר בפעילויות בגן (לדוגמא: בזמן פרידה מילד שהולך לעבוד בפניה מסוימת או כפרידה מילד שהולך לביתו "שלום ילד כה לחי..."). רצוי להסביר את הצירוף "אלקטה מן", את מקור המילה "מן" וכן את הביטוי "כה לחי".

לשיר יש מנגינה

ב. פרפרים ופרחים

הפרח לפרפר

הפרפר לפרח

❖ שני השירים עוסקים ביחסי הגומלין בין פרפר ופרח. מומלץ לעסוק בהם בזמנית. השיר הראשון הוא שיר הזמנה של הפרח לפרפר "רד נא מהר... בשיר השני הפרפר מרחף מלמעלה, מגיע מרחוק ומביא ברכת נופי הארץ. מורגשת סימביוזה בין הפרפר והפרח. בשלב מסוים הפרפר הופך לפרח בעיני הפרח "שנינו פרחים". תחושת אחווה והזדהות מצד הפרח. ניתן לשוחח עם הילדים על השאלה מדוע כינה הפרח את הפרפר "פרח" הן מבחינת הדמיון החיצוני והן מבחינת התחושות. פעילויות

- זהו את הדובר בכל שיר.
- הפרח מכנה את הפרפר "פרח חי". נסו להסביר את הכינוי.
- זהו האנשה בשיר. מה תפקידה? (האנשה מעצימה את יחסי הגומלין בשירים ומבליטה את הנתונה של הפרפר והפרח)

- ❖ רצוי להדגיש את יחסי הגומלין בין פרח ופרפר. בין יצור חי שמסוגל לנוע בעולם ולהביא מראות, צבעים וקולות לבין פרח שהוא סטטי, מחובר לאדמה. הפרפר הנע מביא משהו מן העולם אל הפרח. כמוכן ישנה הנתינה של הצוף ופעולת האבקה.
- הביטוי "כוס" חוזר בשני השירים. מדוע לדעתך משתמש המשורר בביטוי זה?
- סמנו או העתיקו ביטויים של נתינה (לדוגמא: מכוס טל שתה... תפור מצבעי... בפי לך שי...).
- ציירו תמונה או תמונות על פי השיר. לוו אותן בטקסט מתוך השיר (ניתן לחבר טקסט אישי על פי התמונות).
- ❖ מומלץ לשוחח עם התלמידים על הנושאים שביאליק בחר לכתוב עליהם. הנושאים לקוחים מהווי החיים הקרוב לעולם הילדים: בעלי חיים, צעצועים, משחקים.

לשיר "פרח לפרפר" יש מנגינה.

ג. משחקים וצעצועים

להלן מספר שירים העוסקים בנושא משחקים וצעצועים. המשחקים אליהם מתייחס המשורר מוכרים גם בימינו.

שתי בנות

לדוברת/ בשיר שתי בובות אליהן היא מתייחסת כאל בנותיה. זהו יחס של אהבה ללא תנאי. יש דגש בשיר על כך שאין לה העדפות. השיר מרמז על קשר אמיץ בין אם ובנותיה. ניתן לשוחח עם הילדים על קשר בין אם לילדיה ולעודד העלאת תחושות אישיות.

- מה הן השאלות הנשאלות בשיא?
- מה הן התשובות לשאלות?
- מה משתמע מתוך התשובות?
- בגן, בפנינת הבובות, ניתן לעסוק במשחקי תפקידים, להציג את המתרחש בשיר ואת התחושות המתלוות.
- ❖ כדאי לשים לב לכך ששאלת הדוברת/ בשיר היא שאלה ריטורית, אין היא מחכה לתשובה וכשהיא עונה בעצמה התשובה מלווה בצחוק.

לשיר יש מנגינה

מקהלת נוגנים

ניתן להביא כלי נגינה המוזכרים בשיר ואחרים וליצור מקהלת נוגנים ברוח השיר.

- הילדים יצמדו לצלילי השיר (ושירים נוספים של תזמורת) כשכל אחד בתורו משמיע את הצליל שלו.
- ניתן לברר עם הילדים לאן, לדעתם, מועדות פני הנגנים?
- ניתן לשוחח על האירועים שבהם מנגנת תזמורת.
- איזו אווירה מורגשת בשיר? (אווירת עליצות ושמחה) מה, לדעתכם, גורם לכך?

לשיר יש מנגינה.

פרש

- על איזה סוס מדובר בשיר (סוס-עץ, סוס, סוס דמיוני?) האם ניתן לקבל תשובה מוחלטת על פי השיר?
- בשיר פעלים הקשורים לריצה ודהרה. ניתן לספור אותם, לסמן אותם, לבדוק באיזה רצף הם כתובים.
- איזו אווירה נוצרת מרצף הפעלים?
- איזה דימוי יש לרוכב על הסוס בעיני עצמו?
- לאן היית רוצה לדהור? מדוע?
- רצוי לעסוק בברור המושגים: בן סוסי, בן חיל, פרש.
- ניתן להמחזי את השיר.

לשיר יש מנגינה.

סחרחרת

רצוי לעיין בהצעות לשיר "רוץ בן סוסי". ההצעות, בחלקן, מתאימות גם לשיר "סחרחרת". לצורך ההשוואה בשיר "סחרחרת" ברור שמדובר בסוסי צעצוע המחברים לסחרחרת. יחד עם זאת הדובר מפליג על כנפי דמיונו ומנסה לפרוץ את גבולות הסחרחרת "רוץ בן סוסי, עוף כחץ, דאה כנשר, טוס כנץ".

- איזו תנועה מורגשת בשיר? (תנועה מעגלית)
- המילה "סחור" חוזרת מספר פעמים בצורות שונות. כמו כן חוזר השורש סבב ארבע פעמים. רצוי להדגיש את התנועה המתמדת שאין לה התחלה ואין לה סוף (ראש וסוף).
- למי מבקש הדובר בשיר להידמות (עופות הדורים, גדולים במיוחד ובעלי עצמה)?
- לאן הייתם רוצים לדהור או לעוף?
- ברור מושגים: סחרחרת, סחור, ראש וסוף.

❖ הילדים יכולים ליצור סחרחרת אנושית. כמו כן ניתן ליצור סחרחרת מגרוטאות.

המלצות נוספות

ביאליק, ת.נ. (תשכ"א). ח.נ. ביאליק שירים ופזמונות לילדים. תל-אביב : דביר.
ביאליק, ח.נ. (1990). בגינת הירק. תל-אביב : דביר.
ביאליק, ח.נ. התרנגולים והשועל. תל.
בן-יוסף, אורה ואחרים. (תשל"ה). מחרוזת : פרקי ספרות לבית הספר היסודי : מדריך למורה.

הפעילויות חוברו ע"י ברקוביץ איריס, לחמן חיה וקרני כרמלה מרכז תכנון לימודים מכללת בית ברל